

Národní přírodní památka Lom ČSA

Otázky a odpovědi

Čím je území lomu ČSA tak výjimečné?

Otevřená krajina je v našich podmínkách téměř beze zbytku využívána k hospodaření, přírodní plochy otevřených biotopů proto v Česku významně chybí. Pro větší výnosy na zemědělských plochách se v minulosti odstranila většina mimoprodukčních prvků, jako jsou remízky, stromořadí, ale i polní cesty – z drobných políček se staly obrovské lány. Postupně se změnila i skladba pěstovaných plodin, která se omezila jen na několik málo druhů, a výrazné zlepšení zemědělské techniky umožnilo sklízet stovky hektarů za jediný den. Používání zemědělské chemie se stalo všudypřítomné. Všechny tyto faktory (ztráta přirozeného prostředí a potravy, rychlost změn v krajině, působení chemických látek) způsobily bezprecedentní úbytek organismů žijících v otevřené krajině. Poslední útočiště těchto druhů najdeme například v Českém Středohoří, Bílých Karpatech nebo na Pálavě, kde jsou stepní biotopy chráněny a opečovány v rámci CHKO, či ve vojenských újezdech, kde jsou raná sukcesní stadia obnovována vojenskou činností. Ochrana takových míst je zcela zásadní z důvodu zachování zdrojových populací druhů volné krajiny. V případě, že bychom nechali tyto biotopy zaniknout, by situace těžko šla zvrátit a dotčené druhy by z našeho území mohli v krajním případě zcela vymizet. Poslední velké území s výjimečným potenciálem z hlediska přírodních hodnot otevřené krajiny, které byly donedávna zcela opomíjeny, najdeme právě na plochách po povrchové těžbě hnědého uhlí v Ústeckém kraji. Po těžbě se tu vytvořilo vysoce pestré prostředí, a to jak z hlediska morfologie, tak z hlediska různé úživnosti a hydrologických poměrů. Najdeme zde stanoviště od řídké zarostlých stepních biotopů a ploch s blokovanou sukcesí, přes erozní strže, až po mokřadní biotopy s periodickými či stálými tůněmi s litorálními porosty. Díky absenci negativních tlaků zvenčí, jako je intenzivní obhospodařování či používání pesticidů a hnojiv, toto území obsadila pestrá škála rostlinných a živočišných druhů. Jedním z nejvýznamnějších území pozměněných těžbou je lom ČSA.

Jaké druhy žijí v lomu ČSA?

Díky rozsáhlému spektru biotopů, od těch v nejranější fázi sukcese až po mokřadní stanoviště, se na území lomu ČSA vyskytují unikátní společenstva živočichů a rostlin. Nejvíce prozkoumanou skupinou živočichů žijící na území lomu ČSA jsou ptáci. Vlajkovými druhy jsou zde linduška úhorní a bělořit šedý, které zároveň reprezentují druhy obývající plochy z pohledu ochrany přírody nejdůležitější – raně sukcesní biotopy. Lindušku úhorní nenajdeme jinde v ČR než v hnědouhelných lomech. Lom ČSA hostí cca 40% celorepublikové populace. Podobně je na tom i bělořit šedý, u kterého více než 90% republikové populace hnízdí ve velkolomech po povrchové těžbě hnědého uhlí. Další druhy jako je slavík modráček střeoevropský, bramborníček černohlavý a hnědý, strnad luční,

konipas luční aj. zde mají velice silné a početné zdrojové populace důležité jak v kontextu regionu, tak celé ČR. Všechny tyto druhy otevřené krajiny v posledních desetiletích zaznamenávají výrazný propad početnosti v celé západní i střední Evropě, kvůli úbytku biotopů a intenzifikaci zemědělství. Ze savců kromě běžných druhů se zde vyskytují tři druhy kriticky ohrožených a 11 silně ohrožených druhů netopýrů. Z plazů zde bylo zaznamenáno pět druhů a z obojživelníků sedm druhů včetně kriticky ohroženého skokana skřehotavého. Entomologické a arachnologické průzkumy ukázaly, že na ploše lomu ČSA se vyskytuje celá řada vzácných a reliktních druhů. Na lokalitě lom ČSA bylo také zaevidováno celkem 311 druhů cévnatých rostlin, z nichž 24 je obsaženo v aktuálním Červeném seznamu ohrožených cévnatých rostlin ČR.

Jak vznikla myšlenka ochrany části lomu ČSA?

Idea využití ekologické obnovy pro území po těžbě není nikterak nová. AOPK ČR i další organizace se tímto tématem dlouhodobě zabývají. Postupy ekologické obnovy jsou také již delší dobu předmětem výzkumu nejrůznějších vědeckých týmů a na základě příznivých výsledků se její využití stalo součástí mnoha národních i regionálních strategií a plánů. AOPK ČR již vydala dvě souhrnné zprávy o ekologické obnově v ČR (2012 a 2018), které jsou k dispozici na následujících odkazech:

<https://knihovna.nature.cz/records/d696e3e0-4156-4da6-8371-ae0859aa9adf>

<https://knihovna.nature.cz/records/3e0cf293-4e7f-49a0-95c0-67da0e18a64e>

Z proběhlých výzkumů je zřejmé, že pro dlouhodobé samostatné fungování lokalit s vytvořením všech potřebných vazeb je nutné zajistit rozsáhlé a kompaktní, tedy málo členěné, území v rozsahu minimálně několika kilometrů čtverečních. AOPK ČR se již mnoho let zabývá hledáním takového prostoru a například již v roce 2019 uzavřela memorandum o spolupráci s Českou zemědělskou univerzitou a Palivovým kombinátem Ústí s. p. (dnes součást státního podniku Diamo) právě s cílem vyhledání vhodných území po těžbě pro ekologickou obnovu. Blíže viz zde:

<https://www.casopis.ochranaprirody.cz/pece-o-prirodu-a-krajinu/ekologicka-obnova-hnedouhelnych-velkolomu/>

Pomůže vyhlášení části lomu ČSA jako maloplošně zvláště chráněné území v národní kategorii naplňování závazků vůči EU?

Vyhlášením maloplošně zvláště chráněného území v národní kategorii v části lomu ČSA by Česká republika zajistila nejen ochranu jedinečného prostředí a velmi vzácných druhů, ale také by významně přispěla k závazku dosáhnout plnění Strategie EU v oblasti biodiverzity 2030 (EU 2030) navýšením podílu chráněných ploch na území ČR.

Jak se bude chránit druhová rozmanitost v lomech?

Hlavním nástrojem péče o biodiverzitu bude na větší části ploch přirozená sukcese tak, jak je tomu doposud. V budoucnu se na některých plochách rozrostou keře, stromy a porost se zapojí, okolo přirozeně se napouštějícího jezera bude samovolně vznikat litorální pásmo a sukcese bude na celém území postupovat. Z důvodu pestrosti území tomu však nebude (a ani v současnosti není) všude stejně. Neúživné substráty, kamenité plochy nebo například

erozní rýhy zůstanou řídké zarostlé vegetací nebo zcela bez vegetace po dlouhou dobu. Avšak i ony budou mít v čase tendenci zarůstat vegetací a právě na těchto plochách se vyskytují nejvzácnější společenstva rostlin a živočichů. Z tohoto důvodu zde bude přístupováno i k aktivnímu managementu tak, aby se biotop raných sukcesních stadií udržel do budoucna. Tyto plochy bude vhodné disturbovat (např. pojezdy těžké techniky, odstraněním svrchní vrstvy půdy apod.) nebo udržovat v raném stadiu sukcese kosením, výřezem či pastvou velkých přežvýkavců. Periodicky bude probíhat také vhodná údržba mokřadních biotopů a jejich okolí tak, aby zvýšený příjem živin nezapříčiňoval jejich zarůstání a zazenňování. Pro vybrané druhy ptáků, plazů i obojživelníků je vhodné vytvářet snosy kamení či jiného materiálu. Dále je třeba sledovat na daném území výskyt invazních druhů, např. trnovníku akátu, a případně provést jejich eradikaci.

Jaký je rozdíl mezi obvykle využívanou technickou rekultivací a ekologickou obnovou?

Technické rekultivace spočívají především v urovnání terénu a následné výsadbě lesa či obnově zemědělského půdního fondu. Vytvářejí monotónní krajinu bez významného přírodoochranného potenciálu a s oslabenou ekologickou odolností. Velké plochy vzniklých zemědělských a lesních monokultur dokáže osídlit pouze omezený počet běžných druhů organismů vyskytujících se i v okolní intenzivně využívané hospodářské krajině. Při realizaci technických rekultivací navíc plošně zanikají biotopy vzácných druhů a cenná stanoviště, která se zde stačila vytvořit v období po ukončení těžby.

Naproti tomu při využití metod ekologické obnovy může být zachována vysoká rozmanitost stanovišť s širokou škálou prostředí podle fáze sukcese, stáří a zamokření. Tento druh rekultivace vytváří pestrou krajinu s výjimečnou druhovou rozmanitostí a vysokou ekologickou odolností. I v případě, že nebereme v potaz pouze čistě ochranné hledisko, má ekologická obnova ve srovnání s technickou rekultivací několik výrazných výhod. Tou nejčastěji skloňovanou je výrazná úspora financí. Ušetřené prostředky, které zůstanou z důvodu neproběhlých terénních úprav, umělého napouštění, příprav půdy, lesnické výsadby či dalších agrotechnických opatření pro přípravu lesnických nebo zemědělských rekultivací a dalších činností, mohou být využity pro další rozvoj území. Nutno zmínit, že i při ekologické obnově, stejně jako při konvenční rekultivaci, se počítá s bezpečnostní sanací po těžbě, když je v daném místě potřeba. Možnými náklady na území po ekologické obnově může být management, který bude usměrňovat přírodní procesy tak, aby byly zachovány nejhodnotnější biotopy.

Území po ekologické obnově podporuje fungování krajiny v širším kontextu a je odolnější proti dopadům změny klimatu. Na území, kde vznikly přirozené mokřadní biotopy vlivem ekologické obnovy, dochází ke zlepšení mikroklimatu. Přírodě blízké prostředí je atraktivní pro návštěvníky a podporuje lokální turistiku.

V neposlední řadě ekologickou obnovou posttěžebních ploch jsou naplňovány národní i regionální strategické dokumenty v oblasti ochrany biodiverzity a krajiny.

Jak to bude s jezerem při použití ekologické obnovy?

I v případě použití ekologické obnovy jako nástroje rekultivace se počítá s vytvořením jezera. Variant napuštění jezera je několik: od dotace z externích zdrojů po přirozené plnění pouze z povodí tří potoků, které stékají ze svahů Krušných hor a v minulosti řešeným územím protékaly. Jezero by mělo mít přirozené nezpevněné a nenarovnané břehy. Přirozené horizontální i vertikální členění jezera nabízí z hlediska přírodních hodnot daleko větší možnosti pro mnoho druhů organismů a více odpovídá charakteru zde v minulosti ležícího Komořanského jezera. Jezero společně s mnoha drobnými mokřady a tůňkami, které se vytvořily na místech sníženin po těžbě, budou mít výrazně pozitivní vliv na hydrologické poměry v dotčeném území.

Jaký bude mít dopad ekologická obnova na turismus a okolní obce?

Je vysoce pravděpodobné, že navrhované maloplošně chráněné území na části území lomu s jezerem, naučnými a zážitkovými stezkami bude velmi atraktivní, jak z pohledu turistického, tak z pohledu obyvatel nedalekých obcí. V kombinaci s nedalekým zámekem Jezeří, ze kterého je výhled na celou oblast, Jezeřským arboretem, jezerem Most a Krušnými horami dojde k zatraktivnění celého mosteckého a chomutovského regionu. Nutno podotknout, že pro ekologickou obnovu a navrhované MZCHÚ je vyčleněna pouze nejvhodnější část daného území z pohledu ochrany přírody. Zbytek území bude využit i pro energetické a další investiční účely.

Kam půjdou finance ušetřené při použití ekologické obnovy?

Část vzniklé finanční úspory umožní pokrytí nutných nákladů na odstranění historických zátěží těžební činnosti v regionu. Většina úspory bude převedena Státnímu fondu životního prostředí (podle zákona č. 388/1991 Sb., §1, odst. 2l). Zde budou prostředky následně využity cíleně na podporu projektů ke zlepšení životního prostředí a života obyvatel v obcích dotčených těžbou v lomu ČSA.

Bude v území po ekologické obnově vysoká prašnost?

Prašnost vzniká zvýšeným větrným prouděním při aktivní těžbě skrývky nebo z deponií lehkých částic popílků. Tyto vrstvy popílků jsou v rámci ukládání vytěženého materiálu přesypávány těžšími substráty zemin, které necirkulují ve vzduchu. I když při ekologické obnově zůstávají některá místa dlouhodobě bez vegetace, tak tyto plochy jsou tvořeny těžkými substráty, jako jsou písky, jíly nebo substráty s příměsí uhelných částic. Prašnost na těchto plochách tedy nevzniká nebo je zanedbatelná.